

Tóth Anikó Nikolett¹

ÉSZT–MAGYAR NYELVOKTATÁSI ÉS LEXIKOGRÁFIAI KAPCSOLATOK

Abstract

This paper presents with full range of the Hungarian and Estonian teaching materials, course books and bilingual dictionaries, glossaries. Intensive Estonian–Hungarian contact have existed since the beginning of twentieth century and it has been possible to study Hungarian in the University of Tartu since 1923. Nonetheless, the first dictionary did not appear until 1993, and no help was available for Estonian language learners apart from course books until 1995, which is the first and only extand book up to the present. Currently the following selection of dictionaries is available: three Estonian–Hungarian and two Hungarian–Estonian pocket dictionaries; furthermore, a 42,000 entrywords comprising Hungarian–Estonian dictionary published in 2011, Estonia.

Keywords: *Hungarian–Estonian teaching materials, dictionaries, language teaching, Hungarian as a second language*

Kulcsszavak: *magyar–észt oktatási tananyagok, szótárak, nyelvtanítás, magyar mint idegen nyelv*

1. Oktatási anyagok egykor és most

Az észt nyelv, a maga 1,1 millió fős anyanyelvi beszélőjével az Európai Unió egyik legkisebb hivatalos nyelve, mégis különleges helyet foglal el a magyarok tanult és kutatott nyelveinek képzeletbeli listáján. A nyelv státuszát természetesen a finnugor rokonság eszméje növeli, ennek köszönhető, hogy Magyarországon négy egyetemen (köztük az ELTE-n önálló szakként) lehet észtül tanulni. Ugyanakkor napjainkban az érdeklődő diákok már nem elsősorban a nyelvrokonság motiválják; az észt nyelvet önmagáért tanulják és szeretik meg; az idegen kultúra, a nyelv egzotikumja vonzza őket.

Intenzív észt–magyar kapcsolatokkal a huszadik század eleje óta számolhatunk, de ez a háborúk miatt nem mindig volt folyamatos. Az egymás nyelve iránti nagyfokú érdeklődés azonban mindig töretlen volt. Tartuban, Észtország legrégebb és legimpozánsabb egyetemén 1923 óta lehet magyarul, magyar anyanyelvű lektortól tanulni (bár

¹ Tóth Anikó Nikolett PhD-hallgató, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Debrecen; e-mail: anikonikolett@gmail.com

a negyvenes évektől a kilencvenes évek elejéig szünetelt az állás). Ennek ellenére az első szótár megjelenésére egészen 1993-ig kellett várni, a korábban megjelent nyelvkönyvek szójegyzékein kívül addig semmi nem állt a nyelvtanulók rendelkezésére. Igaz, hogy mindig akadtak lelkes vállalkozók, akik a nehézségek ellenére elsajátították a másik nyelvet, többnyire közvetítő nyelv (és „közvetítő szótárak”) segítségével. (Meg kell említeni azt is, hogy a szovjet időkben Tartu zárt város volt, oda sem magyarok, sem finnek nem mehettek még látogatóba sem, nemhogy tanulni.)

A jelenlegi szótárválaszték röviden a következő: egy-egy magyar szerkesztésű és egy-egy Észtországban kiadott észt–magyar, magyar–észt kisszótár (az egyik észt–magyar anyagnak a megújított, bővített változatával), és az első magyar–észt nagyszótár. Sajnos, nyelvkönyvekből sem áll sok a rendelkezésünkre. A nyelvtanulók sokszor az angol bázisnyelvű vagy egynyelvű, esetleg a finnek számára készült könyveket használják, mind észt, mind magyar részről.

A két nép közötti kulturális és tudományos kapcsolatok ápolásában az észtnek mindig is aktívabban vettek részt. Ezt bizonyítja, hogy amíg a finn–magyar szótárakhoz hasonlóan az észt szótárak is nyelvészek, lektorok munkái (utóbbiak segítőként és szerkesztőként egyaránt feltűnnek), addig a szombathelyi uralisztikai tanszék két évtizedig vezető Pusztay Jánoson kívül magyar szótárkészítő nem szerepel köztük. Az újabb szótárakat az észt kitartó munkájának köszönhetjük. Ezek Észtországban jelentek meg; az anyanyelvi lektorok inkább segítőként vettek részt a munkákban.

Az alábbiakban a nyelvkönyveket és a kétnyelvű szótárakat mutatom be. Nem szólok a nyelvtankönyvekhez kapcsolódó szójegyzékekről és a frazeológiai gyűjteményekről,² viszont röviden értékelem a tartui egyetem hungarológiai sorozatában megjelent kis vonzatszótárt és a magyar–észt igekötős szótárt.

2. Nyelvkönyvek

2.1. Észt tananyagok magyaroknak

Sajnos, a két nyelvet érintő nyelvkönyvek választéka nagyon csekély. Észt nyelvkönyvből kevés áll a magyarok rendelkezésére, és ezek is többnyire elavultak.

Az első ilyen mű, az ifj. **Jakó Géza**³ által szerkesztett társalgási szótár 1936-ban jelent meg, *Észt–finn–magyar nyelvkönyv turisták számára. Eesti–soome–ungari keele õpik turistidele. Eestin–suomen–unkarinkielen opas matkailijoille* címmel. A könyv rövid észt, finn és magyar nyelvtani összefoglalót és kifejezésgyűjteményt tartalmaz témakörönkénti felosztásban (*Az utazás; A lakás; Az étkezés*), amihez észt–finn–magyar, finn–észt–magyar, illetve magyar–finn–észt szójegyzékek tartoznak, nyelvenként mintegy 900

² Paczolay Gyula: Magyar–észt közmondások és szólások német, angol és latin megfelelőikkel (és cseremis függeléssel), 1985; uó.: A comparative dictionary of Hungarian–Estonian–German–English–Finnish and Latin proverbs with an appendix in Cheremis and Zyryan, 1987.

³ Édesapja, id. Jakó Géza (1886–1943) keramikus és iparművész, 1923-tól a Tallinni Művészeti Akadémia tanára és az észt kerámiaoktatás létrehozója.

szócikkkel. A műnek már a címében fellelhető célkitűzése is jelzi, hogy nem nyelvtanulást segítő munka ez, azonban szójegyzéke értékes részét képezhetette a kezdő nyelvtanulók szókincsfejlesztésének. Jakó később még két művet publikált (mindkettő Tallinnban jelent meg): ezek háromnyelvű nyelvkönyvek, azonos felépítéssel, különbség csak a nyelvek összeválogatásában van. 1966-ban látott napvilágot az *Észt–finn–orosz nyelvkönyv. Eesti–soome–vene vestlussõnastik. Эстонско–финско–русский разговорник*, míg 1973-as munkája a finn helyett már a magyart tartalmazza (*Észt–magyar–orosz nyelvkönyv. Eesti–ungari–vene vestlussõnastik. Эстонско–венгерско–русский разговорник*). Ezek még nem igazi nyelvkönyvek, a nyelvtani ismertetés (hangtan, alaktan, mondattan) mellett negyven témakör szójegyzékét tartalmazzák, pl. *Üdvözlés; Foglalkozás; Feliratok, táblák; Mozi; Színház; Hanglemezek; Fényképezés; Tanulás, tudomány*. Sajnos, a szólisták tartalmát néhol átítatja a kor szovjet szelleme, ennek következtében a hasznos kifejezések között olyan példákra bukkanhatunk, mint a *Szálloda* c. fejezetben a *Melyik szállodában lakik a szovjet delegáció?* vagy a *Társadalom* témakörben *Éljen a szovjet–magyar barátság!* kifejezések (Nurk 1995).

1960-ban jelent meg Budapesten **Lavotha Ödön** nyelvész *Észt nyelvkönyv* című egyetemi tankönyve, a Tankönyvkiadó gondozásában. Lavotha cserediákként már az 1930-as években tanulhatott az észteknél, később a helsinki egyetem magyar lektora lett 1959-től, majd 1962-től haláláig, 1972-ig volt az uppsalai egyetem magyar docense. Észt műve – illeszkedve a korabeli finnugor nyelvek nyelvkönyvírásába – leginkább kresztomátia, jellegzetességei már a tartalomjegyzékben is megmutatkoznak (*Hangtan. Alaktan. Mondattan. Olvasmányok. Észt–magyar szójegyzék*). A kötet végének mintegy 6000 észti címszót tartalmazó szójegyzéke ezáltal nem elsősorban az alapszó-kincset adja vissza, hanem az olvasmányok szókincsét: mesék, találós kérdések, szépirodalmi művek, novellák, valamint az észti nemzeti eposz, a *Kalevipoeg* néhány énekének szóanyaga szerepel benne. Meglehet, a gyakorlati nyelvtanulásban nem igazán hasznosítható, a mű mégis értékes és egyedülálló, hiszen az első és sokáig az egyetlen Magyarországon megjelent észti nyelvkönyv volt.

A közelmúlt termését a miskolci egyetem oktatója, **Nagy Judit** jegyzete (*Észt szövegek: magyar szakos egyetemi hallgatók számára*) nyitotta 1992-ben. Lavotha Ödön nyelvkönyve után harmincöt évet kellett várni a következő észti nyelvkönyv megjelenéséig, amely használhatóságát tekintve az első, valóban a nyelvtanulók számára összeállított mű, *Észt nyelvkönyv* címmel. Nagy Judit **Anu Kippastóval**, a debreceni egyetem akkori észti lektorával (a budapesti Észt Intézet jelenlegi igazgatójával) közösen készített tananyaga sajnálatos módon a mai napig az egyetlen ilyen munka. Az 1995-ben megjelent nyelvkönyvet akkoriban mindenki örömmel üdvözölte – joggal –, de sajnos mára már nagyrészt beszerezhetetlenné vált, s a mai nyelvtanulási igényekhez mérten régmódivá avult (hiába jelent meg második kiadása 2002-ben). A kék–fekete–fehér mű célközönsége a kezdő nyelvtanulók csoportja, akik 13 leckén keresztül sajátíthatják el a nyelvtani alapokat, és ismerkedhetnek meg az alapvető szókinccsel a hagyományos, mindennapi szituációkra épülő szövegek segítségével. A gazdag *Nyelvtani összefoglaló* lehetővé teszi, hogy nemcsak kezdők forgathassák haszonnal a művet. Ez azért is lényeg-

ges, mert haladó nyelvkönyv ezidáig nem jelent meg. (A könyvről részletesebben lásd Keresztes 1996.) – Új nyelvkönyvre a megváltozott mindennapok, a társadalmi-gazdasági helyzetből adódó szókinccs miatt lenne nagy szükség.

Nem tankönyv, mégis hasznos opuszként állhat a magyar nyelvtanulók észt nyelvtani ismereteinek rendszerezésére a Folia Estonica sorozat 1994-es kötete, **Pusztay János** *Könyv az észt nyelvről* című műve. (A műről átfogó ismertetést írt Seilenthal 1996-ban.)

1997-ben jelent meg **Janurik Tamás** füzete *Az észt nyelv alapjai (oktatási segédanyag)* címmel, mely rövid kivonata az észt grammatikának, kisebb szöveggyűjteménnyel és ragozási táblázatokkal segítve a nyelvtanulókat.

A szombathelyi észt lektorok fontos szerepet töltek be az észt–magyar szótár- és könyvkiadás terén. Közéjük tartozik **Tiina Rүүtmaa** is, akinek 1998-ban publikált *Észt–magyar társalgás* c. műve értékes segítséget nyújt a nyelvtanulóknak.

Sajnos, mint az áttekintésben láthattuk, Anu Kippasto és Nagy Judit nyelvkönyvének új kiadásán kívül az elmúlt közel évtizedben nem jelent meg új észt tananyag. A kezdő szintet sikerrel teljesített nyelvtanulóknak nem áll rendelkezésére könyv, ők finn és más közvetítő nyelvek (angol/orosz/német) segítségével kénytelenek elsajátítani az észt nyelv magasabb szintjeit. Ezek a tananyagok – az észtek példaértékű és kiváló „észt mint idegen nyelv” programjának köszönhetően – kiválóan használhatók (számunkra hátrány, hogy Magyarországon nehéz beszerezni őket). Kezdő szinten ajánlhatjuk az egynyelvű, angol és orosz szójegyzékkel ellátott *E nagu Eesti* [É mint Észtország] c. könyvet, vagy az angol bázisnyelvű *Saame tuttavaks* [Ismerkedjünk meg] c. oktatóanyagot. Középhaladóknak szól az egynyelvű észt *T nagu Tallinn* [T mint Tallinn]; angol közvetítőnyelvvvel készült a *Naljaga pooleks* [Félig viccelve], vagy ezek folytatásaként, a haladó szinthez az *Avatud ukсед* [Nyitott ajtó] c. tankönyv és munkafüzet; az *L nagu lugemik* [L mint olvasás] c. olvasókönyv, ill. a *Keel selgeks* [Nyelv érthetően] c. 2012-es tankönyvcsomag. (Az észt nyelvű tankönyvekről lásd még Ausmees 2006.) – Ezek kitűnő könyvek, de a tanításban talán még hasznosabb lenne egy olyan kontrasztív alapú könyv, amely a magyar és az észt tipológiai hasonlóságait is figyelembe venné.

2.2. Magyar tananyagok észteknek

A magyarul tanuló észtek még ennél is kevesebb műből válogathatnak, észt anyanyelvűek számára mai napig nem készült használható nyelvkönyv, csak Keresztes Lászlónak, a debreceni egyetem finnugor professzorának a Debreceni Nyári Egyetem számára írt *Gyakorlati magyar nyelvtan* című könyvét fordították észt nyelvre (*Praktiline ungari keele grammatika*, 1997). A magyar nyelvoktatás során ezért az angol vagy finn bázisnyelvű, ill. egynyelvű könyveket használják. Ez sokszor okoz problémákat, mert az észt anyanyelvűek számára sokszor más haladási sorrendre és más típusú gyakorlatokra lenne szükség, mint általában az indoeurópai anyanyelvűeknek.

Az elmúlt évtizedekben – a magyar lektorok, illetve a tanszéken régóta magyart tanító Anu Nurk elmondása alapján – a Tartui Egyetemen elsősorban a Debreceni Nyári Egyetem *Hungarolingua* sorozatának nyelvkönyveit (kezdőtől a haladóig) és munkafü-

zeteit, valamint Erdős József és Prileszky Csilla: *Halló, itt Magyarország! c.* könyvét használták. Emellett a következő könyvekkel is dolgoztak: Bencze Ildikó: *Practical Hungarian Grammar for beginners and non-beginners. Gyakorlati magyar nyelvtan kezdőknek és nem kezdőknek.* Budapest; Csúcs Sándor: *Unkarin alkeet.* Turku, 1976; Csúcs Sándor – Varga Judit: *Mondd magyarul! Unkarin alkeet.* Turku, 2005; Keresztes László: *Unkarin kieli.* Helsinki, 1974; Báthory Ágnes: *Mi újság? Lexikai gyakorlatok gyűjteménye.* Jyväskylä, 1996; Nyirkos István: *Nykyunkarin oppikirja.* Helsinki, 1972; Varga Judit: *Gyere velem! Unkarin kielen jatko-oppikirja.* Turku, 1995.

Jelenleg a kezdők és középhaladók oktatásában Durst Péter nyelvkönyveit használják. A haladó csoportokban már kevésbé támaszkodnak tankönyvre, leginkább újság-cikkek, videófelvételek, illetve a lektor által összeállított szövegek jelentik a tananyagot. Pomozi Péter lektorsága (1993–1998) idején készítette el a tanításban jól használható *Kis magyar irodalmi antológia* és *Valimik ungari kirjandusest* [Válogatás a magyar szépirodalomból] c. műveit. Tóth Viktória munkássága alatt (2005–2009) megjelentek az oktatásban a neten elérhető anyagok, ő több internetes, úgynevezett e-tananyagot készített. Lektorsága idején három e-kurzust indított a magyar irodalom, a magyar nyelv és a gyakorlati magyar nyelvtan témakörében. Az ilyen típusú oktatás előnye, hogy a hallgatók könnyen és azonnal elérik a tananyagokat; képanyagokat, videókat használhatnak, követhetik társaik munkáját; külföldről, illetve más egyetemekről is elérhetővé válik a tananyag; ez a diákok munkájának egyszerűbb nyomon követését, ellenőrzését is jelenti egyben a tanár számára. Az így elkészített kurzusokat bármikor fel lehet használni, kötöttségek nélkül meghirdethetők és áthagyományozhatók a következő lektoroknak vagy esetleg más egyetemeknek.

3. Szótárak

A két nyelv közös szótárainak általános jellemzői eltérnek az indoeurópai nyelvek szótáraiétól, azonban ennek oka elsősorban a nyelvtipológiai egyezésben (mindkettő az agglutináló típusba tartozik), s nem a nyelvrokonságban keresendők. A nyelvrokonság ténye csak kismértékben járul hozzá a lexikális tudás megszerzéséhez, ezt a latin, szláv és germán jövevényszavak kis száma sem kompenzálja.

Az első szótár **Pusztay János** és az akkoriban Szombathelyen észt lektorként dolgozó **Anu Nurk** nevéhez köthető. Az 1993-ban kiadott **Észt–magyar kyszótár** 324 oldalon kb. 7 000 szócikket tartalmaz. Forrásai között észt értelmező szótár, észt–finn szótár, valamint egy- és kétnyelvű (finn és német közvetítő nyelvű) észt tankönyvek vannak. Szóanyagát tekintve a szótár a mindennapok során gyakrabban előforduló szavakat tartalmazza, azonban a rövid szócikkek között sokszor találunk állandósult szókapcsolatokat, frazémákat. A ragozásban támpontot ad, hogy a névszóknál az alanyeset mellett az egyes szám genitivus, a singularis és pluralis partitivus; míg az igéknél a *ma*-infinitivus mellett a jelen idő egyes szám első személy, az imperfektum egyes szám első személy és a *da*-infinitivusi alakok szerepelnek. A szótár legnagyobb hátránya, hogy

nem sokkal megjelenése után már könyvritkaságnak számított; sőt, magyarországi kiadás lévén az észtek számára egyáltalán nem is vált elérhetővé, az egyetemi könyvtárak néhány példányától eltekintve. Ezt a hiányt igyekszik pótolni a szótár 2., bővített, 15 ezer szócikkos kiadása (ld. később).

Az első **Magyar–észt kisszótár** 1995-ben született meg, **Pusztay János** és a szombathelyiek következő észt lektoraként tevékenykedő **Tiina Rүүtmaa** gondozásában. Az 547 oldalas zsebszótárnak mintegy 8600 szócikke terjedelmi okokból csak a leggyakoribb szavakra korlátozódik, de dicséretes, hogy emellett néhány szókapcsolat és kifejezés felvételére is gondoltak a szerkesztők. A szótár elsődleges forrása a két évvel korábbi észt–magyar kisszótár, de a címszóállomány bővítése és az egyes szócikkek összeállítása során felhasználták Papp István és Jakab László 1985-ös magyar–finn szótárát is. A kétnyelvű, adatokban bővelkedő előszóban ugyan nem említik, milyen célközönségnek szánták a művet, a szócikkek felépítése alapján mégis arra következtethetünk, hogy elsősorban magyarul tanuló észteknek. Ez azért különös, mivel ismételten egy olyan kiadványról van szó, amely Magyarországon jelent meg, s Észtországban csak korlátozottan (a Tartui Egyetem Finnugor Tanszékén és még néhány nagyobb könyvtárban) lehetett csak hozzáférni. – A címszavak tagolása egyértelműen a magyarul tanulóokra „van szabva”: || jel választja el az összetett szavakat, valamint az igekötőket is, például *egy||ház; egyet||ért; fali||óra; labda||rúgás*. Egyes szócikkek után feltüntették az adott szó kiejtését, például: *egészség (egésség)*. Az eltérő jelentéseket, illetve a különböző ekvivalensek közötti eligazodást zárójelben megadott gyűjtőfogalmak, kifejezések segítik. A magyartanulás során hasznosítható nyelvtani információk szögletes zárójelben szerepelnek, kizárólag a névszók esetében: 1. *orgon|a (hangszer)* [~át, ~ája, ~ák] 2. *orgon|a (virág)* [~át, ~ája, ~ák]. Függelék, nyelvtani táblázatot a szótár nem tartalmaz.

A fenti kisszótár szerzőpárosa 1999-ben jelentette meg az **Észt–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez** c. munkát, mely 165 oldalnyi észt és 113 oldalnyi magyar szóanyagot, továbbá 56 oldalnyi szemelvényt tartalmaz. A sorozatban az Európai Unió dokumentumai alapján a nyelvoktatásban, az Európai Unió ismeretek oktatásában használható kétnyelvű segédletek megjelentetése volt a cél, ebből fakadóan a szójegyzék egyfajta terminológiai szótárnak tekinthető. (A sorozat kötetei közé tartoznak még az angol, finn, francia, német és olasz–magyar szójegyzékek, melyek mind az AGENDA 2000 Országvélemény című anyagának kétnyelvű feldolgozásait foglalják magukban.) A szótárkészítők célja az volt, hogy nyelvi síkon segítsék az Európai Unió csatlakozást, illetve az, hogy a nyelvoktatás során használható kétnyelvű segédanyagot hozzanak létre. A szójegyzék az EU dokumentum összes szavát magában foglalja, ezáltal olyan köznyelvi szavak is bekerültek, mint pl. *forell* 'pisztráng', *kivi* 'kő', *leib* 'kenyér', *mees* 'férfi'. A mű legnagyobb érdeme, hogy számos, a megváltozott politikában helyet kapó kifejezést is tartalmaz, lásd pl. a *valimised* 'választások' címszó összetételeit: *õigus hääletada kohalikel valimistel* 'joga van választani a helyhatósági választásokon', *üleriigilised* ~ 'országos választások', *kohalikud* ~ 'hely(-hatóság)ji választások', *vabad ja õiglased* ~ 'szabad és jogszerű választások', *valimiste tulemused* 'választási eredmények'.

Az első észt–magyar kisszótár megjelenése után mindössze hét évet kellett várni egy újabb szótár megjelenéséig. A **Sven-Erik Soosaar** és **Tóth Szilárd** – aki a Tartui Egyetemen 1998 és 2001 között töltötte be a magyar lektori tisztséget – szerkesztésében készült észt–magyar kisszótár (*Eesti–ungari sõnastik*, 2000) múlhatatlan érdeme, hogy észtországi kiadás lévén végre az észtek számára is elérhető mű született. A szótár 184 oldalon 9000 címszót tartalmaz. Tartalma, szóanyaga hasonló a szombathelyi szótáréhoz, az eltérések leginkább tipográfiai jellegűek. A szócikkek többnyire rövidek, kifejezéseket ritkán, példamondatokat, frazémákat egyáltalán nem szerepeltet. Ez az első olyan szótár, amely nyelvtani összefoglalót ad közre, igaz, csak az észtek számára a magyar nyelvről. Praktikus, hogy ha egy szóhoz több, eltérő jelentés is tartozik, azt nem számozással, hanem zárójelben megadott észt szinonimával, fogalommal különítették el, ami a legjobban segíti a helyes alak kiválasztásában a nyelvtanulót, pl. *koor (puu)* 'kéreg'; (*vilja*) 'héj'; (*piima*) 'tejszín'. A magyar igék után – amelyek a szótárírás hagyományainak megfelelően egyes szám harmadik személyben szerepelnek – zárójelben megadták a főnévi igenevet is.

2007-ben megjelent az előbbi szójegyzék párja, a magyar–észt kisszótár (*Ungari–eesti sõnastik*), szintén **Sven-Erik Soosaar** gondozásában, az Ilo sõnastik kiadónál. A szótár 171 oldalon mintegy 8000 szótári adatot tartalmaz. Előnyei és hátrányai megegyeznek a 2000-es észt–magyar szótáréval, csupán a nyelvtani összefoglaló lett bővebb. – Soosaar két szójegyzéke elsősorban azok számára készült, akik éppen elkezdtek magyarul tanulni, és ezekkel a nyelvekkel munkájuk vagy nyaralásuk során kerülnek kapcsolatba. A célközönség itt is egyértelműen az észt használók köre, mind az előszó, mind a használati tudnivalók kizárólag észt nyelven íródtak.

A 2010-ben megjelent *Magyar–észt szótár. Ungari–eesti sõnaraamat* az eddigieknél jóval nagyobb terjedelmű, alaposabb, és a mai szókincset, ill. kifejezőképességet dolgozza fel. A nagyszótár főszerkesztője a Tartui Egyetem finnugor tanszékének vezetője, **Tõnu Seilenthal** és kollégája **Anu Nurk**, ők gondozzák a szótár A–Ny kezdőbetűs szavait is. A kézirat elkészítésében rajtuk kívül a korábban Debrecenben működő észt lektorok, Kirli Ausmees (Ö) és Anu Kippasto (O–Zs) vettek részt, míg Paul Kokla és Tóth Viktória a szótár nyelvi szerkesztői voltak. A szótárban mintegy 42 000 címszó található számos példamondattal és azok fordításával együtt; a magyar címszavakhoz nyelvtani információ is kapcsolódik.

Egy új szótár megírása mindig nehéz feladat elé állítja a szerkesztőket, különösen, ha nem a már meglévő szótár(ak) leporolásáról, hanem egy teljesen új összeállításáról van szó. A korábbi magyar–észt szótárak terjedelmükből fakadóan sem lehettek alkalmasak arra, hogy a szótár szócikkeinek mintájául szolgáljanak, s korszerű magyar–finn szótár sem segíthette a munkát. A szótár anyagának összegyűjtése során ezért fő forrásként a 2003-as kiadású *Magyar értelmező kéziszótárt*, ill. a Magay Tamás és Ország László szerkesztésében 2000-ben megjelent *Magyar–angol kéziszótárt* és Hessky Regina 2002-es *Magyar–német kéziszótárát* használták fel.

A szócikkek felépítése során a szerkesztők teljes mértékben felhasználóbarát szempontokat vettek figyelembe. Ilyenek például a ragozási táblázatok, illetve az, hogy a

továbbvezető számhalmaz helyett közvetlenül a címszót követő szögletes zárójel tartalmazza a nyelvtani információkat. Ugyanakkor sajnálatos a függelék hiánya, melybe rövid nyelvtani összefoglaló és ragozási minták kerülhettek volna.

Az észt használók számára előny a magyar vonzatok következetes feltüntetése. Ennek „előtanulmánya” Anu Kippasto, Anu Nurk és Tõnu Seilenthal 1997-ben megjelent *Magyar–észt vonzatszótára* (I. lejjebb). A magyar nyelvtanulást segíti a vonzatok jelölése, pl. *kitüntet vkit/vmit vmivel* észt megfelelője 'autasustama'; *megbüntet vkit* észt párja 'karistama', szintén vonzat nélkül. Az észt vonzatokat csak eltérés esetén jelölik: *hagy vkit/vmit vhol* 'jätma (kedagi/midagi kuhugi)' [szó szerint: hagy vkit/vmit vhová]; *érdeklődik vki, vmi iránt* '(kellestki) millestki huvitama, (kellegi/millegi vastu) huvi tundma' [vkiről/vmiről érdeklődik, vmi iránt érdeklődést érez]; *megbízik vkiben* '(kedagi/midagi) usaldama' [itt: vmit/vkit]. Sokszor nem a címszó tartalmazza az észt szó vonzatait, abban az esetben sem, ha azok eltérőek, hanem a példákából, kifejezésekből derül ki, ami a nyelvtanulók számára sokkal hatékonyabb és maradandóbb. Például a *bánik* címszónál a magyar társhatározós esettel szemben az észt *kohtlema* partitivust vonz (ablativusból kialakult nyelvtani eset, funkciójában a tárgyesethez áll legközelebb az észtben), de ezt külön nem jegyzik. Azonban itt rögtön az első példa az *emberként bánik valakivel* 'kedagi inimlikult kohtlema' [itt tkp. emberként kezel vkit].

A mű elkészítése során a szerkesztők figyelembe vették az észt és magyar társadalomban bekövetkezett változásokat, illetve az újonnan megjelenő szakterületek szókincsét is. A szótár előszavában vállalt aktuális, változatos terminológiát az alábbi szavak felvétele is igazolja: *Európai Bizottság, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, EU-konform, EU-tagság, Európai Unió*. A megváltozott társadalmi-gazdasági helyzetet is példázzák a *tőzsde* és a *jog* szó összetételei, utóbbiból összesen 86 szerepel, mint például a *jogfolytonosság, jogfosztás* és *jogharmonizáció*. (A korszellem változására egy adalék: az 1985-ös Papp–Jakab-féle magyar–finn szótárban, mint e kötet finn szótárakkal foglalkozó fejezetében is olvasható, a *munkás* szó 46, a *párt* 67 összetétel előtagjaként bukkan fel...)

A számítástechnikai fejlődést tükröző szavakból is sok került be: *domainnév, emaillezik, kiprintel, online, szervercsomag, világháló, vírusirtó, web, winchester*, illetve az ide tartozó kifejezések: *csatolt fájl, e-mailt kap/küld*.

Az irodalmi mellett a társalgási nyelvet és az egyéb nyelvi rétegeket is kellő arányban találjuk a műben. Például *fuszik, jesszusom, kolesz, komatál, kontyalávaló, korzózik, köldöknéző*.

A szótár érdekessége a lexikonszerű címszavak megléte, melyek kizárólag indokolt esetben fordulnak elő, ezáltal nem válik terjengőssé a szóanyag. Ezek a kiegészítések többnyire a *Magyar értelmező kéziszótár* definícióinak fordításai, pl. *dobostorta* 'Dobosi tort (karamellglasuuriga kihiline biskviitort) [réteges piskótatortha karamellmázzal]'; *guba* 'vahelekoottud villanupsudega paksust kalevist varrukata mantel' [vastag posztóból való ujjatlan kabát, beleszótt gyapjú fürtökkel]; *koboz* 'lautotaoline vanaungari keelpill' [lantszerű, régi magyar pengető hangszer]. Azonban a szerkesztők precizitását dicsérik, hogy olyan kiegészítésekkel is találkozunk, melyeknek nincs megfelelője a felhasznált szótárakban: *aradi: az ~ vértanúk, az ~ tizenhárom* '6. 10. 1849 Aradis hukatid 13 Ungari kindralit'; *fehérterror* 'valge terror (Ungaris 1919–1920)'.

Kreatív példamondatokkal, szövegkörnyezeti példákkal is gyakran találkozunk, pl. *tasak: a Dilmah filteres teák aromazáró ~ban kerülnek forgalomba*, vagy a líraibb kifejezések közül *fullánk: szívében fullánk maradt*. Néha a példák összecsengése ébresztheti fel bennünk a gyanút a szerkesztők humora iránt, pl. *harmincéves: ~ házások vagyunk*, itt következő példa *a ~ éves háború*.

Gazdag frazeológiagyűjtemény is került a szótárba, pl. *aki másnak vermet ás, maga esik bele; az nevet, aki utoljára nevet; (úgy) él, mint Marci Hevesen*. A szótárban szereplő magyar példák felépítése igen szerteágazó. A legnagyobb részének nincs észtt megfelelője, pl. *kutyakötelessége vkinek vmi 'keegi peab midagi igan juhul tegema' [vkinek minden esetben muszáj megtennie vmit]; a könnyebbit végét fogja meg a dolgoknak 'lihtsamalt läbi ajama' [könnyebben véghezvisz, boldogul]*. Néha egészen más szavakkal fejezik ki ugyanazt a tartalmat, pl. *öregember nem vénember 'ka vana hobune tahab kaeru' [az öreg ló is akar zabot]*. De teljes egyezésekkel is találkozhatunk, pl. *futja a pénzből mindenre 'tal jätkub raha kõigeks' [szó szerint: neki futja a pénz mindenre]; jobb későn, mint soha 'parem hilja, kui mitte kunagi' [szó szerint ugyanaz]; nem jó az ördögöt a falra festeni 'ei ole hea kuradit seinale maalida' [ugyanaz]*.

Összességében egy korszerű, friss, naprakész szókinccset tartalmazó, világos, áttekinthető szerkesztési elvek alapján készült szótárral gazdagodott az észtt lexikológiai irodalom. (A szótárról I. Norvik 2011; Tóth 2010.)

A 2011 végén megjelent **Észtt–magyar kisszótár** tulajdonképpen átdolgozott, bővített és modernizált második kiadása 1993-as elődjének. A korábbi szerkesztőpároshoz, **Pusztay János**hoz és **Anu Nurk**hoz csatlakozott a 2006-tól Szombathelyen működő észtt lektor, **Kristiina Lutsar**. Az eredeti kisszótár célja a hiánypótlás volt, mivel azt megelőzően semmilyen formában nem jelent meg észtt–magyar szótár. A második kiadás is hasonló okból született meg, ugyanis az első, az igényeket csak részben kielégítő kötetet Magyarországon már nem követték újabbak, ráadásul az első sem került kereskedelmi forgalomba. Sajnos ez utóbbit a jelen kötet esetében is elmondhatjuk: a kevés példányszámban megjelent szótárt kizárólag a kiadótól és a szombathelyi tanszékről szerezhetik be az érdeklődők.

A szótár felépítése nem változott. Az 525 lapos szótári rész tizenötezer címszót tartalmaz, ez több mint kétszer annyi, mint az előző szótár anyaga. A szócikkek felépítése szintén változatlan, a ragozási indexek itt is a címszó után vannak jelölve, ezek feloldása, azaz a ragozási minták a szótár végén szerepelnek. Csak dicsérni tudjuk, hogy a 2006-os észtt nyelvhelyességi szótár (*Eesti õigekeelsussõnaramat*) ragozási sorát használják, ezáltal a magasabb szintre eljutó nyelvtanulóknak az észtt egynyelvű szótár használatakor már ismerősek lesznek ezek a sorok. Ezzel együtt reméljük, hogy egyszer majd új, nyelvtanulóbarátabb ragozási csoportok és minták fogják segíteni a nyelvtanulók dolgát a jelenlegi 61 ragozási típus helyett. De ennek pótlása természetesen nem a jelenlegi szótár feladata. – A szótár egyetlen jelentősebb változása a korábbi kiadáshoz képest, hogy lényegesen nagyobb lett a szóanyaga. A terjedelmi korlátok kitágítása lehetővé tette a feldolgozott szókinccs eddigi rétegeinek bővítését és a folyamatosan változó társadalom újabb szókinccsének a felvételét. A szótárban például markánsabban jelen

van a gazdasági és informatikai szakszókincs (*arvutihir* 'számítógép egere', *sülearvuti* 'laptop'). Az új kifejezésekre egy példa: a korábbi kötetben 12, míg a mostaniban 39 összetételben szerepel a *riigi*- 'állam-' előtag.

1997-ben jelent meg a tartui egyetem hungarológiai kiskönyvtára, a Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia c. kiadványsorozat első köteteként **Anu Kippasto**, **Anu Nurk** és **Tõnu Seilenthal** műve, a haladó szintű oktatásban kitűnően használható **Magyar–észt vonzatsótár. Ungari–eesti reksioonisõnastik**, amelyben 392 magyar ige közel 800 vonzatát mutatják be a szerzők. A vonzatokat mondatokba foglalva tanítják meg (ezáltal például a tárgyas ragozás problémái is felbukkannak); ráadásul ezek a mondatok élő nyelvi példák. Egy példásor a *jár* igével: *Kati fia már az egyetemre jár* ~ *Kati poeg käib juba ülikoolist. Az első díj neked jár.* ~ *Esimene preemia kuulub sulle. Éjfélre jár az idő.* ~ *Aeg läheneb keskööle. Villamossal jár dolgozni.* ~ *Ta käib trammiga tööle. Péter most Katival jár.* ~ *Péter käib nüüd Katiga.* (Ld. még Maticsák 2000: 336.)

E sorozat harmadik kötete az igekötős igék gyakorlókönyve. Ennek a nyelvtanulás során nagy hasznát tudják venni a diákok. A **Magyar–észt igekötős szótár. Ungari–eesti prefiksiverbide sõnastik** 1999-ben jelent meg **Török Ilona** és **Lea Kreinin** munkájaként (Anu Nurk és Tõnu Seilenthal szerkesztésében). A kötet alapjául a jyvaskyläi egyetem hungarológiai intézete által ugyanabban az évben megjelentetett munkafüzet szolgált (Török Ilona – Lassi Mäkinen: *77 magyar ige 707 igekötős alakja finn megfelelőikkel*). A munkafüzetben olyan igék szerepelnek, amelyek legalább öt igekötővel elláthatók. A szerzők gazdag példaanyagot adtak meg az egyes igékhez, pl. *kinéz vhova* ~ *vaatma välja; nem sok jót néz ki belőle* ~ *see ei paista just paljutõotav olevat; kinéz neki egy kis örökség* ~ *tal on oodata väikest pärandust; vki kinéz vhogyan* ~ *nägema välja kuidagi moodi; úgy néz ki a dolog, hogy...* ~ *näib nii, et...; majd kinézi vkinek a szájából a falatot* ~ *vaatma teise sõmist kadedalt pealt* stb. A munkafüzetben 74 ige 665 igekötős alakja szerepel, több mint 3000 szintagmában, kifejezésben (Ld. még Maticsák 2000:337.)

A digitális lexikológia terén Észtország a legelőrehaladottabb és leglelkesebb országok közé tartozik, amiben nagy szerepe van annak, hogy az állam hatalmas összegekkel támogatja a hagyományos, papíralapú szótárkiadás mellett azok online-verzióinak a létrehozását is. A tömegesen megjelenő virtuális szótárak éppen ezért magas színvonalúak és műfajukat tekintve igen széles spektrumon mozognak. Ezek összefogására több gyűjtőportál is létezik, ilyen például az egységes keresési mezővel működő www.keeleeveeb.ee. Az egynyelvű szótárak közül – amelyek a nyelvtanulóknak is nagy hasznára válnak – szinte minden jelentősebb kötet helyet kapott az interneten. Az észt nyelvhelyességi szótár (*Eesti õigekeelsussõnaraamat*) 2006-os, sőt, még az 1976-os verziója is elérhető, ezen kívül számtalan szinonima- és értelmező kéziszótár is, köztük a legnagyobb terjedelmű, összesen hatkötetes, 150 ezer címszót tárgyaló észt értelmező szótár (*Eesti keele seletav sõnaraamat*) is, amely a nyomdából 2009-ben került ki.

Ezek a digitális táruk egységes és könnyen használható keresőkkel rendelkeznek, nyelvtani kiegészítéseket, ragozási paradigmákat tartalmaznak, viszonylag bő példaanyaggal. Leginkább felhasználóbarát tulajdonságuk pedig kétségkívül az, hogy bárki számára, ingyenesen elérhetőek. Ez természetesen olyan következményekkel is jár a

kézzelfogható, papíralapú szótárakra nézve, hogy mára láthatóan kevésbé keresettek a könyvesboltokban, de persze még így is szép számmal fogynak. Az internetes kiadás talán épp ezért még mindig várat magára néhány évet.

A kétnyelvű szótárak közül természetesen az angol, a német és az orosz van vezető szerepben, de ezeken kívül még számos más nyelven is találhatunk észti szótárakat. Az észtek jóvoltából érhető el digitális formában Sjögren és Wiedemann 1861-es lív–német szótára is az észti nyelvi intézet (Eesti Keele Instituut) honlapján (<http://www.eki.ee/dict/ldw/ldw.html>).

A virtulási észti szótárkiadás igazi sikertörténet, aminek egyik legnagyobb hiányossága a magyar nyelvű szótárak terén jelentkezik, ugyanis mai napig nem érhető el egyetlen szójegyzék vagy (akár kisebb terjedelmű) szótár sem az internetes oldalakon.

Irodalom

- Ausmees, Kirli 2006: Mare Kitsnik – Leelo Kingisepp: Naljaga pooleks. Új kezdő észti nyelv-könyvcsoomag. *Folia Uralica Debreceniensia* 13: 214–217.
- Jakó Géza 1936: *Eesti-soome-ungari keele õpik turistidele. Eestin-suomen-unkarinkielen opas matkailijoille. Észti–finn–magyar nyelvkönyv turisták számára*. Tallinn.
- Jakó Géza 1966: *Eesti-soome-vene vestlussõnastik. Eestiläis-suomalais-venäläinen kielioras. Эстонско–финско–русский разговорник*. Tallinn.
- Jakó Géza 1973: *Eesti-ungari-vene vestlussõnastik. Észti–magyar–oros nyelvkönyv. Эстонско–венгерско–русский разговорник*. Tallinn.
- Janurik Tamás 1997: *Az észti nyelv alapjai (oktatási segédanyag)*. Budapesti Finnugor Füzetek 5. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest.
- Keresztes László 1996: Anu Kippasto – Nagy Judit: *Észti nyelvkönyv. Hungarologische Beiträge* 6: 163–169.
- Keresztes László 1997: *Praktiline ungari keele grammatika*. Debreceni Nyári Egyetem, Debrecen.
- Kippasto, Anu – Nagy Judit 1995/2002: *Észti nyelvkönyv*. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- Kippasto, Anu – Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu 1997: *Magyar–észti vonzatszótár. Ungari–eesti rektsioonisõnastik*. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia 1. Tartu.
- Lavotha Ödön 1960: *Észti nyelvkönyv*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Maticsák Sándor 2000: A tartui egyetem új hungarológiai sorozata. In: *Hungarológia* 2/1–2. Nemzetközi Hungarológiai Központ. Budapest. 335–341.
- Nagy Judit 1992: *Észti szövegek: magyar szakos egyetemi hallgatók számára*. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- Norvik, Piret 2011: Tõnu Seilenthal – Anu Nurk (red.), Ungari–eesti sõnaraamat. Magyar–észti szótár. *Linguistica Uralica* 47: 297–301.
- Nurk, Anu 1995: Az észti–magyar kisszótár megjelenése alkalmából. *Hungarologische Beiträge* 3. 141–143.

- Nurk, Anu – Pusztyai János 1993: *Észt–magyar kisszótár*. Lexica Savariensia 1. Savaria University Press, Szombathely.
- Pusztyai János – Rütmaa, Tiina 1995: *Magyar–észt kisszótár*. Lexica Savariensia 2. Savaria University Press, Szombathely.
- Pusztyai János – Rütmaa, Tiina 1999: *Észt–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez*. Savaria University Press, Szombathely.
- Rütmaa, Tiina 1998: *Észt–magyar társalgás*. Savaria University Press, Szombathely.
- Soosaar, Sven-Erik – Tóth Szilárd 2000: *Eesti–ungari sõnastik*. Ilo sõnastik, Tallinn.
- Soosaar, Sven-Erik 2007: *Ungari–eesti sõnastik*. Ilo sõnastik, Tallinn.
- Seilenthal, Tõnu (főszerk.) – Nurk, Anu (főszerk.) – Ausmees, Kirli – Kippasto, Anu 2010: *Ungari–eesti sõnaraamat. Magyar–észt szótár*. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia 6. Eesti Keele Sihtasutus, Tartu.
- Tóth Anikó Nikolett 2010: Seilenthal, Tõnu – Nurk, Anu – Kippasto, Anu, Magyar–észt szótár. *Folia Uralica Debreceniensia* 17: 234–242.